

даткової служби поступово відходять від принципу превалювання форми над сутністю і поступово змінюють підхід до аналізу операцій з нерезидентами в частині придбання послуг. В умовах сучасного правового поля актуальним стає аналіз економічної сутності операції, наявності потреби підприємства у послугах нерезидента, які придбаваються. У випадку відсутності господарської доцільності придбання таких послуг органи Державної податкової служби мають знімати з витрат платника податку вартість таких послуг.

У процесі аудиту великих платників податків важливим завданням є налагодження співпраці з державними органами іноземних країн в напрямі перевірки операцій з нерезидентами. Тому сьогодні особливо актуальним стає законодавче вирішення питання співпраці з державними органами (в тому числі податковими) іноземних країн у напрямі отримання від таких органів інформації про:

- легальність компанії–нерезидента;
- засновників;
- фінансово–господарську діяльність;
- чисельність працівників, їхні посади;
- виробничі потужності підприємства;
- підтвердження факту проведення операції з українською компанією [3, с. 96].

Це дозволить проаналізувати під час аудиту, чи мав постачальник послуг достатньо ресурсів для того, щоб надати такі послуги, іншими словами, це доведе або спростує факт надання послуг.

Враховуючи складність процесу налагодження співпраці з державними органами іноземних країн, на першому етапі доцільно зосередитися на роботі по обміну інформації з двома країнами – Кіпром та Нідерландами, оскільки з резидентами цих держав вітчизняні потужні підприємства здійснюють найбільшу кількість операцій, спрямованих на оптимізацію оподаткування.

З метою підвищення ефективності перевірки операцій з іноземними контрагентами доцільно також розробити спеціальний додаток до податкових декларацій, який відображає інформацію про операції з нерезидентами. Це сприятиме прискоренню аналізу міжнародних трансакцій.

Висновки

Як показують результати дослідження, податкове законодавство України не є досконалим, оскільки установлює в тому числі такі норми, які дозволяють оптимізувати оподаткування. З точки зору наслідків для держави прогалини в правовому полі наносять суттєвих втрат дохідній частині державного бюджету, що в певній мірі гальмує вирішення багатьох питань соціального та економічного характеру. Податковий аудит оптимізаційних операцій платників податків має стати тим інструментом, який допоможе знизити обсяги втрат бюджету за рахунок використання прогалин законодавства. Але задля цього необхідно частково удосконалити підходи до податкової перевірки платників податків, забезпечивши виявлення, глибокий аналіз та узагальнення основних операцій, які спрямовані на оптимізацію оподаткування.

Література

1. Податковий кодекс України №2755–VI від 02.12.2010 [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Заблодська І.В. Інтеграція підприємств: податковий аспект / І.В. Заблодська, О.С. Корсакова // Часопис економічних реформ. – 2011. – №1. – С. 29–34.
3. Андрущенко І.В. Комплексний економічний аналіз діяльності базових корпоративних структур в системі функцій органів державної податкової служби / І.В. Андрущенко // Економіка та держава. – 2011. – №3. – С. 94–97.

І.М. КУХОЛЬ,
аспірант, Національний університет Державної податкової служби України

Тіньова економіка України: причини виникнення та способи уникнення

У статті здійснено аналіз основних причин виникнення тіньової економіки в Україні, проведена оцінка її масштабів та внесено пропозиції щодо способів детінізації тіньової економічної діяльності.

Ключові слова: тіньова економіка, детінізація, Державна податкова служба України, адміністрування податків та обов'язкових платежів.

В статье осуществлен анализ основных причин возникновения теневой экономики в Украине, проведена оценка ее масштабов и внесены предложения относи-

тельно способов детенизации теневой экономической деятельности.

Ключевые слова: теневая экономика, детенизация, Государственная налоговая служба Украины, администрирование налогов и обязательных платежей.

In the article the analysis of principal reasons of origin of shadow economy is carried out in Ukraine, conducted estimation of its scales and brought in suggestion in relation to the methods of detenizacii of shadow economic activity.

Keywords: shadow economy, Government tax service of Ukraine, administration of taxes and obligatory payments.

Постановка проблеми. Однією з головних проблем ефективного розвитку сучасної економіки України є проблема її тінізації, тобто не контрольованого з боку держави виробництва, обміну, розподілу і споживання товарно-матеріальних цінностей робіт і послуг. Тіньова економіка, а також обсяги продукції і фінансових ресурсів, які обертаються в цій сфері, являють собою суттєву перешкоду забезпеченню сталого розвитку економіки. Значною проблемою є те, що переважна більшість операцій, які можна віднести до тіньових, можна здійснити в легальному нормативно-правовому полі, а доведення факту здійснення тіньової діяльності потребує значних зусиль органів державної влади.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню причин виникнення тіньової економіки присвячені роботи провідних вітчизняних науковців – В.Д. Базилевича, З.С. Варналія, Т. Ковальчука, І. Мазур, В. Мандибури, Р. Моторина, О. Пасхавера, О. Турчинова. Вагомий внесок у дослідження тіньової економіки здійснили такі відомі зарубіжні вчені, як Я. Арваї, Д. Блейдса, Н. Бокун, В. Дадалко, Л. Дрекслера, Ю. Латова.

Мета статті – здійснити аналіз причин виникнення тіньової економіки та визначити шляхи подолання даного явища.

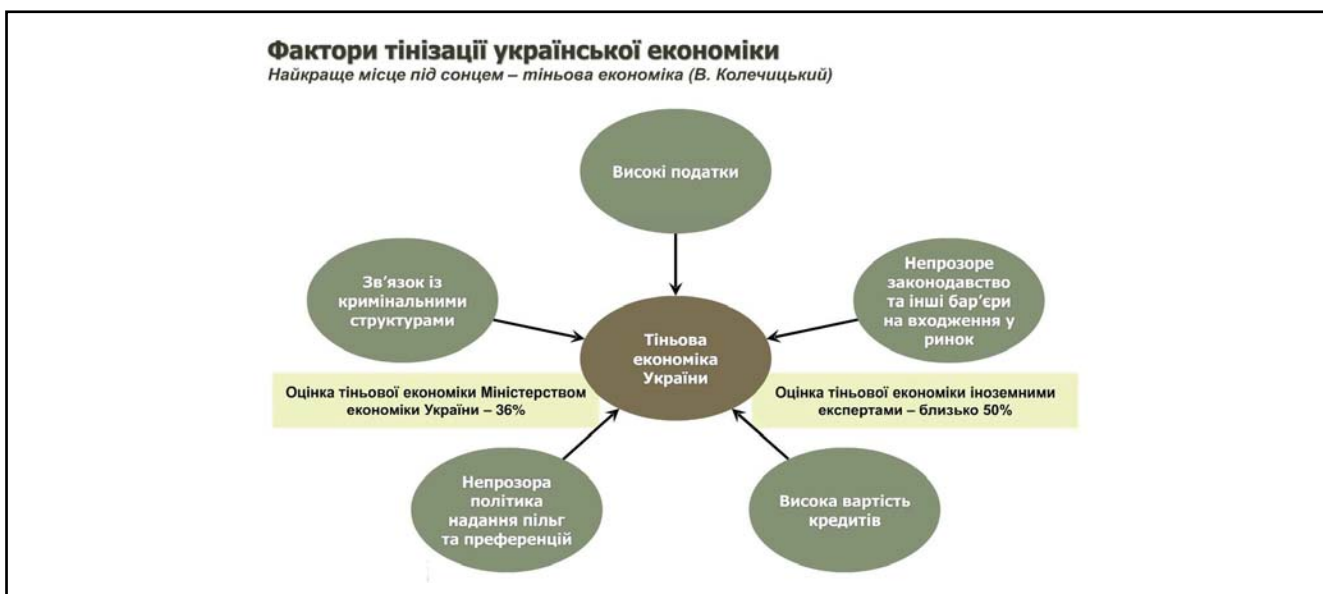
Виклад основного матеріалу. Функціонування тіньової економіки поряд із легальною призвело до суттєвого скорочення в структурі доходів бюджету частки податкових надходжень, що поставило під загрозу виконання важливих державних програм. Унаслідок того, що обсяги тіньової економіки не можуть бути повноцінно враховані офіційною статистикою, сьогодні найперспективніший напрям розширення доходів – залучення тіньових оборотів до сфери легального бізнесу. Але всі намагання вирішити цю проблему, зокрема

й за рахунок удосконалення системи оподаткування, упорядкування пільг, посилення контрольних функцій за збором податків, не дали очікуваних результатів. Тіньова економіка займає провідні позиції і тим самим значною мірою уповільнює розвиток економіки України через тінізацію економічних відносин та набуття цим процесом системного та загальнопоширеного характеру. За різними підрахунками, тіньовий сектор займає 40–60% економіки України [6].

Тіньова економіка – це ринкове виробництво товарів та послуг, як заборонених, так і не заборонених законодавством, яке не враховується офіційною статистикою національного продукту і не пов'язане з будь-якими зобов'язаннями зі сплати податків державі [4], вона являє собою складний механізм, який є дуже чутливим до впливу різних факторів, які є досить різноманітними, особливо в кризових умовах. Можна зробити висновок, що розширення її масштабів насамперед пов'язано з економічними, соціальними, правовими та державними чинниками (див. рис.).

У тіньовому секторі економіки України обертається від 10 до 17% коштів великого та середнього бізнесу, такі показники вдалося визначити, аналізуючи діяльність підприємств з обсягом валових доходів понад один мільйон гривень. З наукових досліджень регіональної економіки найбільші обороти нелегальний бізнес має в Дніпропетровській, Харківській, Одеській областях і в Києві. При цьому рекордна питома вага підприємств з оборотом понад один мільйон гривень, які мінімізують податкові зобов'язання, функціонують в Харківській області – 16,7% загального обороту. Також велику частку в регіональній економіці тіньовий сектор має в Одеській (15,2%) та Черкаській (13,4%) областях [5].

З 22 мільйонів економічно активного населення платять податки тільки 14 млн. осіб. Раніше вже повідомлялося, що, за оцінками роботодавців, зараз у тіні працюють близько 5–7 млн. українців [2]. Основним мотивом виникнення і зростання

Фактори тінізації української економіки

* Розроблено автором за даними www.me.gov.ua та рейтингового агентства «Кредит-Рейтинг».

тіньової економіки є адекватна реакція економічних суб'єктів на неадекватні способи регулювання (як пере-, так і недорегулювання) бізнесу державою. Крім того, однією з головних причин тінізації є непосильне податкове навантаження. В Україні воно проявляється у високому рівні відрахувань у фонди соціального страхування, високій ставці ПДВ та практиці відшкодування цього податку. Надмірне податкове навантаження та пов'язана з ним тінізація призводять до деформації податкового навантаження в окремих галузях економіки. Однією з головних причин криміналізації легальної економіки є прагнення учасників ринку до встановлення монопольного контролю. Самостійно ринок не може протидіяти монополізації. Для цього необхідне відповідне державне регулювання. Чинники часто володіють ексклюзивною інформацією, яка може вплинути на стан тієї чи іншої компанії. При цьому розподіляється вона між учасниками ринку нерівномірно. Виникає інформаційна асиметрія, коли один або кілька учасників ринку володіють інформацією, необхідною для прийняття рішень відносно покупки, інвестиції, підписання договорів, а решта приречені на обмежену діяльність. Спроби встановити статус-кво призводять до криміналізації ринку, тому що легальним способом отримати інформацію неможливо [7].

Недосконалість політичного процесу призводить до того, що прийняття економічних рішень тісно прив'язане до політичних інтересів влади. Українська політична еліта повною мірою може реалізувати свої інтереси за допомогою тіньових засобів отримання доходів. Усе це свідчить про афектне державне управління. Держава або нічого не робить для детінізації економіки, або сама породжує «тінь». Стрімке зростання корупції дозволяє припустити, що в Україні тіньова діяльність генерується державою.

З метою протидії тінізації економіки України, але без погіршення ситуації з економічною свободою на загальнодержавному рівні мають бути розроблені такі заходи, що, зокрема, передбачать:

- спрощення дозвільних процедур щодо здійснення підприємницької діяльності;
- запровадження податкових стимулів до нагромадження та інвестування коштів в інноваційний сектор юридичними особами, які пропонується надавати за фактичними результатами діяльності;
- обов'язкове обґрунтування джерел походження грошових коштів при купівлі товарів, вартість яких перевищує певну, заздалегідь визначену суму (передовсім це стосується об'єктів нерухомості, транспортних засобів та предметів розкоші);
- посилення співробітництва з міжнародними організаціями, що спеціалізуються на протидії нелегальному господарюванню, в напрямку обміну досвідом.

Необхідно забезпечити стабільність податкового законодавства. Прийняття Податкового кодексу в цьому контексті є значним кроком вперед. Для максимальної мобілізації податкових надходжень необхідно налагодити насамперед систему адміністрування і контролю справляння податків.

Основними пріоритетами є:

1. Організація роботи органів державної податкової та митної служби має бути побудована на таких принципах:

- неупереджене ставлення до платників податків та забезпечення високого рівня наданих їм послуг;
- забезпечення стовідсоткового рівня комп'ютеризації процесів адміністрування податків;
- застосування адекватних примусових заходів до суб'єктів господарської діяльності, що ухиляються від сплати податків;
- забезпечення захисту законних прав і інтересів платників податків від протиправного втручання з боку органів державної влади;
- забезпечення платникам податків зручних умов для виконання їх обов'язків щодо розрахунку, декларування та сплати податків і зборів.

2. Удосконалення процедур адміністрування платежів.

Податкове законодавство не дозволяє змінювати механізми справляння податків, але процедури адміністрування можна удосконалювати і уточнювати. Законодавче закріплення нарахування податкових різниць, що виникають в податковому обліку, потребує розробки та впровадження методологічного забезпечення. Це дасть можливість уточнити базу оподаткування та зробити її співставною з фінансовими результатами діяльності підприємств, що значно спростить як контроль так і сам облік. Формування партнерських відносин із платниками податків можна віднести до одного зі стратегічних напрямів роботи податкових органів більшості розвинених країн світу. Світова практика показала, що найефективніше функціонують ті податкові служби, де забезпечують максимально можливий рівень добровільної сплати податків, створюють платникам оптимальні умови для виконання їх податкових обов'язків і будують свої відносини з платниками не за принципом боротьби, а на умовах співпраці.

Визначальним у відносинах між податківцями та платниками є забезпечення неухильного дотримання у всіх сферах діяльності принципу: «платник податків – це партнер».

Предметом розширеного дослідження є причини, які викликають недотримання законів з оподаткування, та негативне ставлення до податкової служби в цілому.

Ставлення до законів з оподаткування формує сукупність інших факторів, наприклад, соціальні цінності, суспільна мораль та відчуття людьми справедливості системи. Діяльність працівників податкової адміністрації з використанням переважно адміністративних, примусових важелів без врахування інтересів платників, призводить до викривлення засад справедливості у відносинах з партнером. Зміцнення партнерських відносин з платниками досягається в ході реалізації таких заходів:

1. Створення необхідних умов з боку державної податкової служби для повного виконання платниками вимог податкового законодавства:

- створення простих форм звітності та не менш простих процедур в оподаткуванні малого та середнього бізнесу;

– створення надійної системи захисту законних прав та інтересів платників податків.

2. Спрямування діяльності фахівців державної податкової служби на вирішення організаційних питань, пов'язаних з виконанням податкових зобов'язань:

– скорочення і спрощення податкових процедур, урахуванням практики застосування Податкового кодексу;

– проведення активної роботи з інформування платників щодо їх прав та обов'язків, вимог законодавства до порядку проведення операцій з оподаткування.

3. Забезпечення та стимулювання виконання податкових зобов'язань з боку платників:

– забезпечення своєчасного виявлення невиконання вимог податкового законодавства;

– створення умов для невідворотності покарання за невиконання податкового законодавства;

– впровадження системи заохочень (винагород) за виконання вимог податкового законодавства [3].

Необхідність застосування певних заходів залежить від соціально-економічних особливостей груп платників. За розрахунками податківців, в Україні добровільно сплачується 85% податків. (Для прикладу: у США такий показник також 85%.) Проте слід враховувати, що рівень тіньової економіки в Україні перевищує відповідні показники у розвинених країнах у декілька разів. Тому фактичний стан добровільної сплати податків в нашій країні є значно нижчим. За оцінками експертів, він не перевищує 50%. Слід враховувати також, що на стягнення податків в Україні витрачається значно більше зусиль, ніж у розвинених країнах. У роботі податкової адміністрації повинні виховувати розуміння необхідності та важливості для держави виконання податкового законодавства.

Висновки

Зростання тінізації економіки, її кримінальних наслідків завдає значної шкоди суспільству, гальмує процеси державотворення в Україні. Крім того, нагальним постає питання, щодо розробки та впровадження державних заходів детінізації, які мають бути комплексними, тобто з необхідністю мають поєднувати політичні, правові, організаційні та регуляторні заходи, що відповідали б новим реаліям ринкової економіки. У цей комплекс можуть входити такі основні елементи: створення більш привабливих, ніж в інших державах, умов для інвестування й залучення фінансових ресурсів; прийняття законодавчих актів, що посилюють захист приватної власності, комерційної та банківської таємниці, забезпечують правову захищеність підприємців; посилення відповідальності правопорушників; реорганізацію системи державного управління з метою збільшення гнучкості та оперативності реагування на швидкі зміни макроекономічної ситуації; здійснення комплексної податкової реформи, що передбачає поширення оподаткованої бази, з одночасним скороченням розмірів податкових ставок; реформування національної системи бухгалтерської звітності з ме-

тою її спрощення й уніфікації; активізація державного контролю за результатами господарської діяльності.

Зменшення тінізації економіки пропонуємо досягти шляхом: покращення інвестиційного клімату для зростання притоку закордонних та внутрішніх капіталів через спрощення державного регулювання підприємництва, прозорість надання податкових пільг; підвищення контролю за використанням коштів державного та місцевого бюджетів; деполітизація економіки, введення підконтрольності та відповідальності влади; встановлення сприятливого економіко-правового клімату для розвитку національного підприємництва та відновлення економічного зростання; укладення міжнародних угод про обмін податковою інформацією із країнами, які належать до офшорних зон.

На нашу думку, ефективна боротьба з тіньовою економікою не має розпочинатися з другорядних напрямів боротьби, що усувають лише «симптоми, коли »хвороба прогресує», а саме надання пільг та скорочення податкових надходжень. Звичайно, можна погодитись з тим, що скорочення податкового навантаження є однією з передумов виходу з економічної кризи, підвищення ділової активності, детінізації економіки й активізації інвестиційної діяльності. Проте Україна є винятком, адже зменшення ставок податків за незмінності її соціально-економічного становища, без забезпечення стабільності і передбачуваності суспільних процесів призведе лише до втрат бюджетних коштів.

Розпочати процес зниження тінізації необхідно із спрямування податкових коштів на потреби населення, а не чиновників; здійснити заходи, необхідні для позитивного сприйняття податків платниками, а не пошуку можливостей ухилитись від них. Адже в розвинених країнах світу сплата податків вважається благородною справою, а несплата – ганьбою. Податкові надходження мають бути спрямовані на розвиток економіки, соціальної сфери. Звичайно, що влада, чиновники і можновладці »не мають змоги« спрямовувати кошти на державні цілі, передбачені низкою потреб населення, проте, як відомо, чесність народу має бути наслідком чесності уряду.

Реалізація вищезазначених напрямів проведення політики детінізації національної економіки може бути успішною лише у випадку, коли особи чи групи осіб, які ініціюють реформи, мають чітке усвідомлення, осмислення та бачення своїх кінцевих результатів з обов'язковим поєднанням політичної волі та рішучості у впровадженні їх у життя.

Література

1. Податковий кодекс України №2755-VI-ВР від 02.12.2010. – 510 с.
2. Експерти: Третина українців не платять податки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/business/157390>
3. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія та практика. – К.: 2006. – 239 с.
4. Никитин С. Теневая экономика и налогообложение / С. Никитин, М. Степанова, Е. Глазова // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – №2. – С. 24–30.

5. Податкова з'ясувала, скільки великих і середніх українських підприємств перебувають в тіні [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/business/178168>

6. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолан-

ня. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.

7. Харко Д. Правова природа тіньової економіки: поняття, причини та напрями детінізації // Вісник Львівського університету. – 2011. – №2. – С. 351.

А.В. БОДЮК,
к.е.н., доцент, КУУП

Визначення понятійного апарату економічної геології

Обґрунтовані поняття надророзвідувального виробництва, предмет, об'єкти, завдання досліджень економічної геології, показники оцінки розвіданих корисних копалин.

Ключові слова: надра, економічна геологія, предмет, об'єкти, завдання, корисні копалини.

Обоснованы понятия надроразведочного производства, предмет, объекты, задания исследования экономической геологии, показатели оценки разведанных полезных ископаемых.

Ключевые слова: недра, экономическая геология, предмет, объекты, задания, полезные ископаемые.

Reasonable notion subsoil-exploration production, subject, object, objective study of economic geology, performance evaluation explored of mineral resources.

Keywords: subsoil, economic geology, a subject, objects, jobs, natural resources.

Постановка проблеми. Узагальнено відмітимо, що цільовою функцією кожної науки є пізнання і розкриття відповідних об'єктивних законів природи чи суспільства. Тому вона накопичує й досліджує набуті у процесі історичного розвитку суспільства знання про об'єкти дослідження, користуючись загальнонауковими й притаманними тільки їй методами пізнання об'єктивної реальності у використанні ресурсів природи, суспільному виробництві, формує свій понятійний апарат.

До порівняно нових наук належить економічна геологія (ЕГ) у числі геологічних наук.

До завдань досліджень ЕГ належить вивчення часткових наукових проблем суспільства у дослідженні надр, у господарському чи побутовому використанні надрових ресурсів, фінансування геологорозвідувальних робіт тощо. Однак теоретичних основ цієї наукової галузі, на наш погляд, ще не сформовано.

Тому необхідно обґрунтувати понятійний апарат економічної геології як науки, що вивчає, зокрема, проблеми економіки, організації виконання геологорозвідувальних робіт, створення мінерально-сировинної бази країни.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню різнобічних проблем економіки, організації надророз-

виробництва, геологорозвідувальних робіт у країні присвячені праці відомих науковців: І.Д. Андрієвського, О.Б. Боброва, С.А. Вижви, О.Л. Кашенко, М.М. Коржнева, Є.О. Куліша, М.М. Курило, В.С. Міщенко, Т.П. Міхницької, В.А. Михайлова, П.М. Нестерова, Б.З. Піріашвілі, О.В. Плотникова, В.А. Рябенко, Г.І. Рудько, Б.П. Чиркіна, П.М. Чепіля, В.О. Шумлянського, М.П. Щербака, М.А. Якимчука та ін.

Однак ми вважаємо, що в їхніх дослідженнях не приділялося належної уваги висвітленню теоретичних положень фінансування за рахунок бюджетних коштів виконання геологорозвідувальних робіт як господарської діяльності по задоволенню економічних потреб суспільства в мінеральній сировині.

Науковці УкрДГРІ О.Б. Бобров, М.Д. Красножон, Б.І. Малюк розглядають на прикладі надрокористування у країнах Західної Європи і Америки питання попиту і пропозицій, вартості пропозицій стосовно корисних копалин, диференціальної ренти на ринку мінеральної сировини, оцінки гірничих підприємств, принципів оподаткування прибутку компаній, політики їх оподаткування і т.д. [4, с. 7–52]. Однак навіть економіко-геологічний аспект визначення бази нарахування надрокористувачами фіскальних платежів ними не досліджений.

У відомих літературних джерелах інших науковців не відображені дослідження традиційної геологорозвідки як господарської діяльності по формуванню коштів для її фінансування.

Хоча у процесі геологічного вивчення земної кори також досліджуються прояви законів природи у створенні надроресурсів. Такі дослідження, зокрема, проводяться науковцями в рамках економічної геології.

Висвітленню результатів дослідження економічної геології присвячені праці І.Д. Андрієвського, О.Б. Боброва, С.А. Вижви, М.М. Коржнева, Е.А. Куліша, М.М. Курило, В.А. Михайлова, В.С. Міщенко, О.В. Плотникова, О.М. Сухіної та ін.

Однак в їхніх публікаціях не приділялося належної уваги визначенню понять об'єкта і предмета економічної геології з погляду на відображення результатів геологічного вивчення надр як специфічної виробничої діяльності, її «самофінансування».

Метою статті є обґрунтування понять надророзвідувального виробництва.

Для досягнення визначеної мети доцільно виконати такі завдання.